

LEHTIEN HUUMEKIRJOITTELU

MIHIN ON UNOHTUNUT SOSIAALINEN JA PSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA?

Syksyllä 1996 käytiin julkista keskustelua siitä, pitäisikö narkomaaneille jakaa ilmaisia ruiskuja vai ei. Sosiaali- ja terveysministeri Terttu Huttu-Juntunen, muutamat sosiaali- ja terveysministeriön virkamiehet, aids-tukikeskus ja ylilääkäri Pirkko Turpeinen kannattivat lehtien sivuilla ruiskujen jakamista, kun taas esimerkiksi oikeusministeri Kari Häkämies ja keskusrikospoliisi asettuivat jyrkästi sitä vastaan. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 11.9.1996 kiteytettiin keskustelun pääargumentit:

”Likaiset, yhteisesti käytetyt neulat ovat suuri terveysriski, koska sekä aids että vaikea maksatulehdus voivat tarttua jo pienestäkin veritipasta. Lisäksi kaduilla ja puistoissa ajelehtivat ruiskut ovat sivullisten, varsinkin lasten uhkana.

Ilmaiset huumeneulat maksavat nopeasti itsensä ja säästävät yhteiskunnan varoja, jos hiv- ja hepatiittitartunnat niiden ansiosta vähenevät. Todennäköisestä hyödystä huolimatta edes koejakelusta ei ole helppo päättää. Huumeiden käyttö on rikos, jonka tekoa ilmainen, puhdas ruisku auttaa. Jakelu vaikuttaa myös pehmentävästi huumeet tuomitseviin asenteisiin.”¹

Tässä sitaatissa tulevat selkeästi esiin paitsi taloudellisten realiteettien merkitys ja huu-

Tämä tutkimus on osa Alkoholitutkimussäätiön rahoittamaa tutkimushanketta Nuorten huumeiden käyttö lehdissä. Todellisuuden kuvausta ja huumeongelman konstruointia.

¹Valmistelua vai haittojen estoa? Pääkirjoitus. Helsingin Sanomat 11.9.96.

meisiin liittyvät kauhukuvat (ruiskut lasten saatavilla) myös tämän keskustelun ja oikeastaan koko suomalaisen huumekeskustelun kaksi päälinjaa. Kontrollipoliittinen linja korostaa sitä, että huumeet ovat täysin kiellettyjä ja että huumeiden vastaisen työn keskeinen tavoite on käytön pitäminen mahdollisimman vähäisenä. Terveystieteiden näkökulma puolestaan korostaa käyttöön liittyviä terveydellisiä haittoja.

On selvää, että huumeiden käyttö on sekä kontrollipoliittinen että terveydellinen ongelma. Toisaalta huumeiden käyttö (Kandel 1980; Turpeinen 1995; Kivipelto 1997) ja huumehoito (Hakkarainen & Kuussaari 1996) kytkeytyvät myös moninaisesti psykkisiin ja sosiaalisiin tekijöihin. Tässä kirjoituksessa keskitytään sosiaalisen ja psykologisen näkökulman tarkasteluun ja pohditaan, onko suomalaisten lehtien huumekeskustelussa unoitettu nämä näkökulmat.

TARKASTELUN KOHTEENA HUUMEKIRJOITTELU SOSIAALINEN JA PSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA

Ei tietenkään ole aivan itsestään selvää, mitä käsitteellä ”sosiaalinen näkökulma” tarkoitetaan. Kun puhutaan sosiaalipolitiikasta, sosiaaliväestöstä ja sosiaalisista ongelmista, käsitellään ilmiökenttää, joka liittyy hyvinvoinnin jakamiseen. Tällöin ”sosiaalinen” on jotakin,

joka poikkeaa taloudellisesta ja liittyy eettisiin arvopäämääriin. Sitä vastoin esimerkiksi sosiaalipsykologiassa ”sosiaalinen” ei sisällä tällaista arvolatausta, vaan se viittaa yksinkertaisesti tarkastelutasoon. Sosiaalisen tason tarkastelussa ei rajoituta yksilöön, vaan otetaan huomioon ihmisten toisia ihmisiä koskevat käsitykset, ihmisten välinen vuorovaikutus, ryhmäprosessit ja sosiaalisten ryhmien väliset suhteet. Toki termillä ”sosiaalinen” on myös monia muita merkityksiä. Kun esimerkiksi arkikielessä sanotaan, että ihminen on sosiaalinen, viitataan yleensä ihmisen yksilöllisiin ominaisuuksiin.

Sanalla ”psykologinen” puolestaan voidaan viitata mm. ammattikuntaan (laillistetut psykologit), psykologia-tieteeseen, tapaan jäsentää psyykkisiä ongelmia tai yleisemmin tarkastelutasoon. Psykologisella tarkastelutasolla ihmisen käyttäytymistä selitetään tai ymmärretään ihmisen erilaisista psyykkisistä mekanismeista käsin. Tämän kirjoituksen empiirisessä tarkastelussa lähdetään konkreettiselta käytännön toimijoiden tasolta: Aluksi sosiaalinen näkökulma ymmärretään sosiaalitoimen näkökulmaksi ja psykologinen näkökulma psykologien näkökulmaksi. Seuraavassa vaiheessa siirrytään sosiaalisiin ja psyykkisiin ongelmiin. Kirjoituksessa loppuosassa sekä sosiaalinen että psykologinen näkökulma ymmärretään laajasti tarkastelutasoiksi.

Tätä kirjoitusta varten käytiin läpi Helsingin Sanomien (varsinainen sanomalehti, Nyt-liite ja kuukausiliite), neljän perhe- ja naistenlehden (Apu, Kodin Kuvalehti, Kotiliesi ja Seura) sekä neljän erikoisalnan lehden (Lapsemme, Lapsen Maailma, Nuorisotyö, Sosiaaliturva) vuoden 1996 vuosikerrat ja poimittiin niistä kaikki huumeita käsittelevät kirjoitukset. Mukaan valittiin ne kirjoitukset, joissa huumeet ovat kirjoituksen keskeinen teema tai joissa ainakin osa kirjoituksesta käsittelee huumeita. Aineiston ulkopuolelle jätettiin kuitenkin muualla toimitetut muutaman rivin mittaiset jutut (esim. STT:n sähköte), joissa ei viitata nimettyihin asiantuntijoihin tai muihin

nimettyihin tietolähteinä toimiviin ihmisiin. Määrällisen analyysin yhteydessä kaikki samassa lehdessä peräkkäin olevat samaan kokonaisuuteen liittyvät tekstit tulkittiin yhdeksi kirjoitukseksi, vaikka niillä olisikin eri kirjoittaja. Näin koottuna ja laskettuna aineisto käsitti 107 Helsingin Sanomien, 11 perhe- ja naistenlehtien sekä 10 muiden lehtien kirjoitusta.

Aluksi kirjoituksista laskettiin yksinkertaisia määrällisiä suureita ja tarkastelu kohdennettiin lähinnä Helsingin Sanomiin. Tämän jälkeen tehtiin laadullinen analyysi. Tutkimuskohteensa puolesta tämän kirjoituksen näkökulma on lähellä konstruktivistista huumausainetutkimusta. Kuitenkin tiukasta konstruktivismista poiketen tässä kirjoituksessa tarkastellaan myös sitä, miten totuudenmukaisesti lehtikirjoittelu kuvaa sosiaalista todellisuutta.

HUUMEKIRJOITTELUN NÄKÖKULMIEN KARKEA MÄÄRÄLLINEN ANALYYSI

NÄKÖKULMAT TIETOLÄHTEEN TASOLLA

P. Hakkaraisen (1992) mukaan lehtien uudessa huumekirjoittelussa lähteet ja asiantuntijat on nostettu etualalle ja toimittajien omat vaatimukset ovat jääneet taka-alalle. Niinpä lehtien huumekirjoitusten näkökulmia on mahdollista arvioida tarkastelemalla sitä, minkä tahojen edustajia kirjoituksissa on käytetty asiantuntijoina tai muina tietolähteinä. Hakkarainen (1992) on tarkastellut Alkon kirjaston leikekokoelman lehtikirjoituksia vuosien 1966 ja 1988 välillä ja todennut huumausainongelman määrittelyprosessin agenttiraikenteen muuttuneen mm. siten, että sosiaalitoimen merkitys on vähentynyt ja vanhempainyhdistykset ovat tulleet uusina toimijoina mukaan. Poliisi on kuitenkin ollut koko ajan eniten käytetty asiantuntija ja terveydenhoito on säilyttänyt kakkosasemansa (vaikkakin vuosina 1973–1983 terveydenhuollon merkitys oli tilapäisesti vähäisempi). Markku Soik-

kelin laatiman vuoden 1984 huumekirjoittelua koskevan selvityksen mukaan lehdistö on käyttänyt asiantuntijoina useimmiten huume-poliisia ja vanhempainyhdistysten edustajia (Kontula 1987). Nämä molemmat tulokset koskevat kuitenkin noin kymmenen vuoden takaista tilannetta. Niinpä tätä kirjoitusta varten on laskettu Helsingin Sanomien huumekirjoittelussa vuonna 1996 esiintyvät tietolähteinä käytetyt henkilöt sen mukaan, mitä organisaatiota, järjestöä, ammattikuntaa tms. he edustavat. Kunkin kirjoituksen kohdalla on tarkasteltu vain sitä, esiintyykö kirjoituksessa tietolähteinä poliiseja, terveydenhuollon ammattilaisia, sosiaalialan työntekijöitä, psykologeja jne. vai ei.

Taulukosta 1 ilmenevät tulokset osoittavat ensinnäkin sen, että lehtijuttujen tietolähteisä ei ollut tapahtunut erityisen ratkaisevaa

muutosta vuosien 1988 ja 1996 välillä. Poliisi oli edelleen eniten käytetty tietolähde, vaikka poliisin suhteellinen osuus olikin aineistossa hieman pienempi kuin Hakkaraisen aineistossa. Terveysthuollon edustajia esiintyi toiseksi eniten ja entisiä tai nykyisiä käyttäjiä kolmanneksi eniten. Käyttäjien suuri osuus liittyy ensinnäkin siihen, että Nyt-liite on otettu mukaan aineistoon ja Nyt-liitteessä musiikilla ja elokuvilla (esim. elokuvan *Trainspotting* tiimoilta haastateltiin käyttäjiä) on tärkeä sija. Toiseksi nimimerkki ”Pilviäiti ja hymyilevät vauvat” osallistui mielipidekirjoituksillaan Helsingin Sanomissa kannabiksen käyttöä ja lastensuojelua koskevaan keskusteluun. Lisäksi kirjoituksessa kuultiin vankeja. Huomattavan suuri osa tietolähteistä tuli luokitelluksi luokkaan ”muut ryhmät”, johon sisältyi mm. vanhempia, kielitieteilijöi-

Taulukko 1. Suomalaisissa huumekirjoituksissa käytetyt tietolähteet vuosina 1966–1996, %

vuodet	1966–72 %	1973–83 %	1984–88 %	1996 %
poliisi	27	54	34	22
tulli	4	7	3	3
oikeusviranomaiset	2	8	2	7
terveydenhuolto	23	7	19	20
apteekkilaitos	1	1	2	1
sosiaalitoimi	22	8	10	6
koulutoimi	2	1	–	–
raittiustyö	1	2	2	–
tutkimus	8	6	8	6
vanhempainyhdistykset	–	–	9	2
poliitikko	1	2	3	5
ulkomaalainen	1	2	2	–
huumeiden käyttäjä	1	2	2	10
muut	5	2	6	18
yhteensä	100	100	100	100

Vuosien 1966–1988 osalta tiedot perustuvat Hakkaraisen (1992) tekemään Alkon leikekokoelman analyysiin. Vuoden 1996 aineistona on käytetty Helsingin Sanomien huumekirjoittelua.

Jos samassa kirjoituksessa oli useita samaan ryhmään kuuluvia tietolähteitä (esimerkiksi kaksi eri poliisia), ne laskettiin yhtenä. Näin laskettuna 107:ssä Helsingin Sanomien kirjoituksessa oli yhteensä 97 tietolähdettä: 21 kirjoituksessa poliisi, 19 kirjoituksessa terveydenhuollon työntekijä jne. Vertailun helpottamiseksi nämä luvut on muutettu prosenttiluvuiksi jakamalla ne 97:llä ja kertomalla sadalla.

tä, lakimiehiä ja firmojen edustajia. Hakkaraisen analyysistä poiketen tässä analyysissä ei käytetty luokkaa ”ulkomaalaiset”, koska lehdissä esiintyneet ulkomaalaiset tulivat luontevasti luokitelluiksi muihin ryhmiin (käyttäjiin, poliitikoihin jne.).

Sosiaalitoimen työntekijöiden vähäinen edustus oli myös selvästi nähtävissä tuloksista. On lisäksi huomattava, että sosiaalitoimen työntekijöistä lehdet haastattelivat nimenomaan johtavia virkamiehiä, eivät niinkään käytännön asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä tai esimerkiksi sosiaalitoimen laitosten henkilökuntaa. Psykologeja puolestaan ei ole lainkaan kuultu tietolähteinä. Toki myös monien muiden ammattiryhmien, kuten esimerkiksi nuorisotyöntekijöiden, koulukuraattorien ja opettajien, tietämys oli Helsingin Sanomien kirjoituksissa jätetty hyödyntämättä. Itse asiassa koko alueellisten palvelujärjestelmien näkökulma huumeeksymykseen jäi kirjoituksissa varsin vähälle huomiolle.

Sosiaalitoimen vähäinen ja psykologien olematon edustus kertoo myös siitä, että sosiaalitoimen ja psykologien ja toisaalta poliisin suhde tiedottamiseen on oleellisesti erilainen. Esimerkiksi huumerikoksista tiedotaan lehdissä, kun taas vaikkapa huumeiden käyttöön perustuvista huostaanotoista vaietaan salassapitoon nojaten. K. Raivio (1987) on myös viitannut siihen, että eräät tahot, mm. poliisi, ovat oppineet käyttämään julkisuutta hyväkseen oman asemansa vahvistamiseksi. Lisäksi tietolähteiden valinta tietysti kertoo toimittajien tavasta jäsentää kysymyksiä sekä lehden tai mahdollisesti jopa koko lehdistön linjasta.

Vaikka joitakin henkilöitä käytetään suhteellisen usein asiantuntijoina huumeista puhuttaessa, esimerkiksi Helsingin Sanomissa ei ollut havaittavissa selvää huumeasiantuntijuuden keskittymistä yksittäisille henkilöille. Vuonna 1996 Helsingin Sanomien yleisimmin käyttämiä asiantuntijoita olivat ylilääkäri Matti Rimpelä Stakesista sekä keskusrikospoliisin tutkintaosaston johtaja Antti Turkama, molemmat neljässä kirjoituksessa.

Perhe- ja naistenlehtien tietolähteen valinta poikkeaa oleellisesti Helsingin Sanomien linjasta. Yhdessätoista aineistoon kuuluvassa kirjoituksessa käytettiin lähinnä kolmeen ryhmään kuuluvia tietolähteitä: poliiseja (4), rock- ja pop-laulajia (4) sekä entisiä huumeiden käyttäjiä (4). Erikoislehdissä sitä vastoin käytettiin tietolähteinä mm. sosiaalityöntekijöitä, A-klinikan työntekijöitä ja sosiaalitoimen laitosten työntekijöitä, mutta tämä tietysti johtuu aineiston valikoituneisuudesta.

KONTROLLIVIRANOMAISET JA LIBERAALIA HUUMEPOLITIIKKAA AJAVAT TAHOT

Tämän kirjoituksen lähtökohtana oleva jaottelu kontrollipoliittiseen, terveydenhuollolliseen, sosiaaliseen ja psykologiseen näkökulmaan edustaa tietysti vain yhtä tapaa jäsentää keskustelussa esiintyviä näkökulmia. Tästä jaottelusta poiketen käytetään joskus puolesta–vastaan-erottelua ja keskustelun vastapoleiksi jäsennetään huumeiden vaarallisuutta vähättelevä ”härski tiedottaminen” (ja usein erityisesti kannabisyhdistys) ja toisaalta poliisi:

”Turkaman mukaan huumeiden vaarallisuutta vähättelevälle keskustelulle ei ole vastapainoa... Turkama arvioi, että poliisi on lähes ainoana viranomaistahona osallistunut huume keskusteluun.”²

Tämän kirjoituksen aineistona olevat lehdet eivät yhtä poikkeustapausta lukuun ottamatta käyttäneet tietolähteinä kannabisyhdistystä eivätkä muita huumeisiin sallivasti tai ihannoivasti suuntautuvia järjestöjä. Sitä vastoin huumekontrollia toteuttavia tahoja käytettiin runsaasti tietolähteinä. Varsinkin Helsingin Sanomien kohdalla tilanne oli siten täysin päinvastainen kuin Turkaman arvioissa.

Onko poliisin huoli sitten aiheeton? Tähän kysymykseen ei voida yksiselitteisesti vastata

²Keskusrikospoliisin Antti Turkama paheksuu huumehaittojen vähättelyä. Suomen huume politiikka epäonnistunut. Helsingin Sanomat 15.1.96.

tässä kirjoituksessa käytetyn aineiston avulla, sillä erilaisilla tiedotuskanavilla käydään varsin erilaista huumeisiin liittyvää keskustelua. Ensinnäkin kirjoituksissa viitattiin siihen, että internetissä käytävä keskustelu olisi suurelta osin huumeisiin liberaalisti suhtautuvaa. Toiseksi kirjoituksissa tuli esiin se, että monet muusikot käyttävät huumeita, mikä puolestaan saattaa jo sinänsä liittää huumeisiin positiivisia assosiaatioita. Myös muussa viihteessä, esimerkiksi elokuvissa ja tv:n nuortenohjelmissa, on käsitelty huumeita suomalaisesta lehtikirjoittelusta poikkeavalla tavalla.

Helsingin Sanomia koskevat tulokset ovat myös toisessa kohden Turkaman esittämien väitteiden vastaisia. Keskustelua käyvät nimenomaan julkisen vallan edustajat, poliisi ja terveydenhuollon henkilökunta. Sen lisäksi, että kannabisyhdistys ei saa näkemyksiään julkisuuteen, myös vanhempainyhdistykset ovat saaneet varsin vähän julkisuutta. Tässä kohden tulos eroaa myös Hakkaraisen ja Soikkelin kymmenen vuoden takaisista tuloksista: Helsingin Sanomat on käyttänyt tietolähteinä järjestöjen sijasta virallisia tahoja. Toisaalta käyttäjien ja luokan ”muut ryhmät” suuri suhteellinen osuus kertoo huumekeskustelun jonkinlaisesta avautumisesta: sekä yksittäiset käyttäjät että hyvinkin erilaiset tahot osallistuvat satunnaisesti huume keskusteluun.

TOIMIMOISTA SOSIAALISIIN JA PSYKOLOGISIIN ONGELMIIN

On tietysti muistettava, että eri alojen ammattilaiset edustavat harvoin vain yhtä, omalle ammattikunnalleen tai organisaatiolleen ominaista näkökulmaa. Tyypillisempää on, että esimerkiksi poliisit korostavat huumeiden laittomuuden lisäksi vaikkapa huumeiden terveydellisiä vaaroja. Samaten sosiaalitoimen työntekijät eivät aina korosta huumeiden käytön yhteyttä sosiaaliin ongelmiin eivätkä tietenkään aina käytä sosiaalisen tason seli-

tyksiä. Kuvaava esimerkki tästä oli sosiaalipäivvystyksen kenttätöntekijän Minna Moision Seura-lehdessä³ esittämä kommentti: ”Kenen tahansa lapsi voi kokeilla huumeita, mitään sääntöjä ei ole.”

Tässä kommentissa huumeiden käyttö irrotettiin täysin sosiaalisesta kontekstistaan. Siten tietolähteiden esiintymisfrekvensseihin perustuva analyysi on kuvaavuudestaan huolimatta puutteellinen. Niinpä onkin syytä siirtää mielenkiinto kirjoitusten tietolähteistä niiden yleisiin sisällöllisiin näkökulmiin. Sosiaalinen näkökulma tarkoittaa tällöin huumeiden käytön ja sosiaalisten ongelmien välisen yhteyden korostamista. Vastaavasti psykologinen näkökulma merkitsee huumeiden käytön ja psyykkisten ongelmien välisen suhteen tarkastelua.

On tietysti muistettava, että kirjoituksen sisältämien näkökulmien erittely on aina hieinan tulkinnanvaraista. Tässä analyysissä on lähdetty siitä, että esimerkiksi pelkkä ”syrjäytyminen”-sanon mainitseminen ei tarkoita sitä, että kirjoituksessa olisi sosiaalista näkökulmaa. Vastaavasti ”psyykkisestä kuntoutuksesta” puhuminen ei merkitse psykologisen näkökulman olemassaoloa. Oleellisia ovat kirjoituksen perusnäkökulmat, pääväitteet sekä lisäksi yksittäisiä lauseita pidemmät ajatuskulut. Käytännössä tämä näkökulmien tulkinnanvaraisuus ei osoittautunut ylipääsemättömäksi ongelmaksi, koska Helsingin Sanomien kirjoitustyyli oli enimmäkseen sellainen, että kirjoitusten perusnäkökulmat oli suhteellisen helppo löytää.

Taulukosta 2 ilmenee, kuinka monessa vuonna 1996 Helsingin Sanomissa julkaistussa kirjoituksessa esiintyi minkäkinlainen näkökulmia huumeisiin. Odotetusti yleisin oli kontrollinäkökulma: huumerikokset, huume-takavarikot, tuomiot huumerikoksista, kontrollipolitiikan puolustus jne. Toinen yleinen näkökulma oli terveydenhuollon näkökulma, johon sisältyvät fyysisen riippuvuuden koro-

³Sinunkin lapsesi voi olla huumeiden kokeilija. Seura 2/96, 72–73.

Taulukko 2. Helsingin Sanomien vuoden 1996 huumekirjoittelun näkökulmat, lkm

näkökulma	lkm
kontrollinäkökulma	56
terveydellinen näkökulma	34
sosiaalinen näkökulma	7
neutraali tutkimusnäkökulma	6
kansainvälisen huumekaupan näkökulma	5
huumeet osana alakulttuuria	5
käyttäjänäkökulma	5

Taulukkoon on otettu mukaan ne näkökulmat, joita esiintyy vähintään viidessä kirjoituksessa.

tuksen, huumeiden terveystriskeistä puhumisen, käyttöön liittyvien sairauksien tarkastelun sekä terveystoliittiset kannanotot. Muita näkökulmia esiintyi vain satunnaisesti. Sosiaalista näkökulmaa sentään esiintyi muutamassa kirjoituksessa, mutta yhdessäkään Helsingin Sanomien vuoden 1996 kirjoituksessa ei syvällisesti paneuduttu huumeiden käyttöön liittyviin psyykkisiin ongelmiin. Toki muutamissa kirjoituksissa viitattiin lyhyesti psykooseihin, psykiatriseen hoitoon ja psyykkiseen kuntoutukseen, ja parissa kirjoituksessa puhuttiin psyykkisistä ilmiöistä hieman tätä enemmän. Joka tapauksessa tulos tukee alussa tehtyä olettamusta suomalaisen huume keskustelun kahdesta perusnäkökulmasta.

Perhe- ja naistenlehtien ja erikoislehtien näkökulmia ei ole aineiston pienuuden takia laskettu samalla tavalla. Aiheensa puolesta perhe- ja naistenlehtien huume kirjoitukset jakautuivat kolmeen ryhmään: laulajan tai muusikon ympärille keskittyvät jutut (4), nuorten huumeiden käyttöä koskevat jutut (4) ja entisten huumeiden käyttäjien selviytymistarinat (3). Yhdessä nuorten huumeiden käyttäjiä koskevassa perhelehtien jutussa lähtökohtana oli nimenomaan palvelujärjestelmän huumetyö. Sitä vastoin yli puolessa erikoislehtien huume kirjoituksista aiheena oli viran-

omaistoiminta: yksittäinen huumehoitoyksikkö, viranomaisyhteistyö jollakin paikkakunnalla tms.

PSYKOLOGISET JA SOSIAALISET SELITYKSET HUUMEKIRJOITTELUSSA

Seuraavassa siirrytään laadulliseen analyysiin ja kiinnitetään huomiota huumeiden käyttöön yhteydessä oleviin psykologisen ja sosiaalisen tarkastelutason tekijöihin. Erityisesti kiinnitetään huomiota siihen, miten huumeiden käyttöä on selitetty ja mitä huumeiden käytöllä on selitetty. Samalla arvioidaan myös esitettyjä selityksiä käyttäytymistieteellisestä huumausainetutkimuksesta ym. aiheen kannalta relevantista tutkimuksesta käsin.

Laadulliseen analyysiin valittiin mukaan ne kirjoitukset, joissa esiintyi sosiaalista tai psykologista tarkastelutasoa. Näin aineisto supistui esimerkiksi Helsingin Sanomien osalta 107 kirjoituksesta 32:een. Näistä kirjoituksista poimittiin tutkimusteeman kannalta relevantit tekstikatkelmat eli ne kirjoitusten kohdat, joissa kuvattiin huumeiden käyttöön yhteydessä olevia sosiaalisia tai psykologisia ilmiöitä. Näiden tekstikatkelmien sisältöjen pohjalta muodostettiin edelleen havaintoluokkia (asenteet, syrjäytyminen, psykoosi jne.). Tulkintavaiheessa kiinnitettiin huomiota tärkeimpien (runsaasti havaintoyksikköjä sisältävien) havaintoluokkien sisältöihin eli siihen, mitä näihin luokkiin sisältyvissä tekstikatkelmissä sanottiin.

MIELENTERVEYS JA PSYKKISET ONGELMAT

Useissa kirjoituksissa viitattiin huumeiden ja erityisesti hasiksen käytön ja psykoosin väliseen yhteyteen. Tämä onkin sikäli luontevaa, että monien kirjoitusten näkökulma huumeisiin oli terveydellinen ja psykoosi on mielen terveydellinen kategoria. Yleensä suhde nähtiin varsin kausaalisesti: hasiksen käyttö aiheuttaa psykooseja. Eräs käyttäjä puolestaan

puhui vieroitusvaiheeseen liittyvästä psykoosista. Yhteistä näille kirjoituksille oli kuitenkin se, että niissä psykoosi nähtiin huumeiden käytön seuraukseksi eikä esimerkiksi päinvastoin.

Pirkko Turpeisen (1995) 1970-luvun koululaisten huumeiden käyttöä koskevat tutkimustulokset osoittavat, että käytön taustalla on erilaisia psyykkisiä ongelmia, yleensä neuroosi tai murrosiän kriisi, ja osassa tapauksista rajatila tai luonnehäiriöön viittaavia piirteitä. Kuitenkin varsinkin Helsingin Sanomissa, mutta myös muissa lehdissä, huumeiden käytön psyykkisiä syitä pohdittiin varsin vähän. Helsingin Sanomien kirjoituksissa unohdettiin kokonaan erityisesti se, että huumeiden käytön taustalla on usein syviä traumoja. Näihin traumoihin viitattiin muutaman kerran muiden lehtien kirjoituksissa:

”Taustalla voi olla hyvinkin vaikeita asioita, kuten kuolema, räiskaus tai inessi. Jotakin traumaattista ehkä on tapahtunut perheen vuorovaikutuksessa.”⁴

”Lähes kaikki halus paeta jotain. Mä pakenin epävarmuuttani, monet jotain traumaa, esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön muistoja.”⁵

Yleensä kun lehtikirjoituksissa puhuttiin yksilötasoisista huumeiden käytön syistä, sävy oli suhteellisen varovainen ja yleisluonteinen. Selittävänä tekijänä käytettiin mm. paha oloa, perusturvattomuutta, juurettomuutta, henkistä ahdistusta ja henkistä tyhjiötä. Joissakin selityksissä nämä psyykkiset ilmiöt ymmärrettiin välittäviksi tekijöiksi, joiden kautta rakenteelliset muutokset ja taloudelliset suhdanteet vaikuttavat huumeiden käyttöön:

”Laman aikana perheet voivat huonosti. Se heijastuu lapsiin henkisenä tyhjiönä. He etsivät jotain tekemistä.”⁶

⁴Lastensuojelu on myös huumetyötä. Lapsen Maa-ilma 3/96, 28–30.

⁵Nuorten huumeekokeilut ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa. Pää sekaisin aineella millä hyvänsä. Kotiliesi 1/96, 18–20.

⁶Lama lisäsi huumeiden käyttöä. Seura 8/96, 67–68, 73.

”Addiktioiden takana ovat usein mielenterveysongelmat, joita yhteiskuntarakenteen nopea muutos on lisännyt.”⁷

On mielenkiintoista, että ensimmäisen sitaatin esittäjä oli poliisi (Torsti Koskinen) ja toisen sitaatin esittäjä oli huumeita käyttävä äiti, joka pelkää lastensa huostaanottoa. Näinkin vastakkaiset tahot korostivat psyykkisten tekijöiden sijasta rakenteita.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta kirjoituksissa unohdettiin myös se, että psyykkiset tekijät vaikuttavat ratkaisevasti siihen, keneistä kokeilijasta tulee ongelmakäyttäjä ja kuka pääsee huumeiden käytöstä eroon (Kandel 1980; Turpeinen 1995). Vain Turpeinen omiin tutkimustuloksiinsa vedoten toteaa:

”70-luvun koululaistutkimuksessa huomasin, että niistä nuorista, jotka olivat kokeilleet huumeita uteliaisuudesta tai koska niitä kokeiltiin jengissä, kukaan ei jäänyt aineiden käyttäjäksi. Sen sijaan ne, jotka olivat ratkaisseet joitakin ongelmia käyttämällä huumeita, jäivät pysyviksi käyttäjiksi.”⁸

PERHEEN IHMISSUHTEET

Perheen ihmissuhteiden ja nuorten huumeiden käytön välinen yhteys (Turpeinen 1995; Ahlström & al. 1996b) esitettiin kirjoituksissa yleensä ongelmakeskeisen sijasta perheen voimavaroja korostavasti. Vaikka ihmissuhteita tai niiden ongelmia ei yleensä nähty huumeiden käytön varsinaisiksi syiksi, huumeiden käytön ennaltaehkäisyssä korostettiin lapsen ja vanhempien välistä suhdetta:

”Huumeiden kysyntää ehkäisevät tehokkaimmin turvalliset, läheiset, toimivat ja tunnettyt ihmissuhteet lasten, nuorten ja aikuisten kesken.”⁹

⁷Addiktioiden takana mielenterveysongelmia. Mielipide-palsta, nimimerkki ”Pilviäiti ja hymilevät vauvat”. Helsingin Sanomat 27.8.96.

⁸Huumeekysymyksessä tarvittaisiin nyt yhteisvastuuta. Kotiliesi 1/96, 22–24.

⁹Hoito vai ehkäisy avuksi huumeongelmassa? Mielipide-palsta. Hannu Penttinen, lääket. ja kir. toht., toiminnanjohtaja, Aseman lapset ry., Helsinki. Helsingin Sanomat 8.7.96.

”Lämpimät, luottamukselliset suhteet kotona ovat parasta ehkäisyä huumeita vastaan. Nuoret pake-nevat huumeisiin elämänsä henkistä tyhjyyttä.”¹⁰

Silloinkin kun puhuttiin huumeiden käyttöä selittävästä lapsuuden perheen ongelmista, viitattiin usein selviin konkreettisiin ja yleisesti tunnettuihin ongelmiin:

”Syrjäytymisen takaa löytyy usein hallitsematon päihteiden käyttö, ensin kotona ja sitten omana ongelmana.”¹¹

Väite, että vanhempien alkoholin käyttö saattaa johtaa nuoren päihteiden käyttöön ja syrjäytymiseen, on luonteeltaan varsin yleisesti hyväksyttävä. Sitä vastoin sellaisia väitteitä, että esimerkiksi vanhempien työnteekoon liittyvä lasten runsas yksinolo ja perheenjäsen-ten yhteisen ajan puute saattaisivat omalta osaltaan altistaa nuoria päihteiden käytölle, ei juuri esitetty. Ei myöskään pohdittu kasvatuk-sen aikuiskeskeisyyden ja nuorten päihteiden käytön välistä yhteyttä (vrt. Pulkkinen 1984). Yksittäisestä aineiden käyttäjästä kertovassa kirjoituksessa käyttäjän kotitausta saatetaan kuitata toteamalla, että hän oli ns. hyvästä perheestä.

Monista kirjoituksista kuvastuu pelko vanhempien syyllistämisestä. Äärimmillään tämä yksilö-, perhe- ja sosiaalisen näkökulman välttäminen tuli näkyviin Irti huumeista ry:n vanhempain ryhmää koskevassa Helsingin Sanomien kirjoituksessa:

”Tässä pöydässä ei ole epäilystäkään siitä, mikä on syyllinen. Se on huumausaine. Huume on ahmaisu- mukanaan heidän kullannuppunsa ja tuonut tilalle vieraan ... Asioita ei turhaan tehdä moni- mutkaisiksi. Selitykseksi huumeiden käytölle riit- tää huumausaine itse.”¹²

¹⁰Lama lisäsi huumeiden käyttöä. Seura 8/96, 67–68, 73.

¹¹Rimpelä, Matti: Päihdehuollon hallinnon jär- jestelyihin lähdetty ilman riittäviä selvityksiä. Mi- ten auttaa päihdenuoria? Helsingin Sanomat 6.5.1996.

¹²Koko perheen huumekierre. Kun lapsi on narkkari, äitikin sairastaa. Se käy ilmi Irti huu- meista -yhdistyksen vanhempainillassa. Helsingin Sanomat 28.4.96.

Monille tällaisesta vanhempikeskeisestä nä- kökulmasta lähteville kirjoituksille oli omi- naista myös se, että nuoren huumeiden käytön katsottiin olevan perheen ihmissuhde- ym. ongelmien aiheuttaja eikä päinvastoin.

Myös huumeita käyttäneen Anun taustaa koskeva tekstikatkelma Seura-lehden kirjoj- tuksessa on kuvaava:

”Anu ei viihtynyt maalla ja lähti 14-vuotiaana pois kotoa. Sijaiskodissa äidin tädin luona Espoossa hän sai elää vapaasti. Kukaan ei vahtinut, eikä kotiintuloaikoja ollut. Nuori tyttö ei itsekään osan- nut laittaa rajoja itselleen.”¹³

Tässä nuoren tytön kotoa muutto kuitattiin huonolla maalla viihtymisellä eikä otettu kan- taa perhetilanteeseen tai perheen ihmissuh- teisiin. Tässä kohden valvonnan puute toimi osaltaan huumeiden käytön selittäjänä. Mutta selitys pysyi neutraalina eikä syyllistänyt vanhempia, koska puutteellisesta valvonnas- ta vastasi vanhempain sijasta äidin täti.

MALLIOPPIMINEN, ITSETUNTO JA VUOROVAIKUTUSTAI DOT

Oma lukunsa ovat yksinkertaistavat ja psyko- logiseen reduktionismiin perustuvat selityk- set, joissa monimutkaiset sosiaaliset ilmiöt palautetaan yksilön sisäisiksi ja mahdollisesti jopa varsin mekanistisiksi prosesseiksi tai yksilön sisäisiksi ominaisuuksiksi. Yksi esi- merkki näistä on huumeiden käytön selittämi- nen mallioppimisen kautta. Esimerkiksi: Kun lapsi oppii kotonaan riippuvuuskäyttäytymi- sen mallin vanhempiensa alkoholin käyttöä seuratessaan, tämä malli siirtyy sitten hänen omaan käyttäytymiseensä. Tällainen selitys unohtaa paitsi monet päihteiden käyttöön liit- tyvät kulttuuriset, perhedynaamiset ja erilai- set sosiaaliset ilmiöt myös sen, ettei vanhem- pien alkoholin käyttö ole yksiselitteisesti ti-

¹³Ajattelin, etten minä ainakaan jää koukkuun. Huumekuoleman rajalta elämään. Seura 24/96, 58–60.

lastollisessa yhteydessä nuorten huumeiden käyttöön tai kokeiluun (Rantanen 1995).

Toinen esimerkki psykologisesta reduktio-
nismista on ajattalutapa, jonka mukaan hyvä
itseluottamus on varmin tae välttyä huumeiden
käytöltä, koska hyvällä itseluottamuksella
varustettu nuori uskaltaa sanoa ei. Toki it-
seluottamus ja itsetunto ovat yhteydessä nuoren
elämäntyyliin ja päihteiden käyttöön (Pulkkinen 1984; Kalliopuska 1986), mutta
nekin tietysti kehittyvät perheen ihmissuhteiden
ym. sosiaalisten tekijöiden kautta, mihin
myös eräs käyttäjä viittasi:

”Faija oli aina kukko tunkiolla. Se lyttäs mun itse-
tunnon kyllä tosi tehokkaasti. Mikään mitä mä tein
ei riittänyt sille. Mun ramboilutarve juontaa var-
maan noilta ajoilta.”¹⁴

Nuorten ongelmakäyttäytymiseen voidaankin
vain varsin rajallisesti vaikuttaa sellaisten
erillisten kasvatusohjelmien kautta, joissa
pyritään parantamaan nuoren itsetuntoa ja
vuorovaikutustaitoja puuttumatta laajemmin
nuorten sosiaaliseen tilanteeseen. Tämä on-
gelma on tullut selkeästi esiin mm. L. Nyqvistin
(1995) tekemässä Lokki-projektin vaikut-
tavuusanalyysissa, jonka mukaan invensiivisen
ja toiminnallisen kasvuprojektin avulla ei
pystytty pysäyttämään nuorten alkanutta rik-
kollisuuskehitystä. Tästä huolimatta lehdissä
puhuttiin välillä melko kriittikittömästi tämän
tyyppisen päihteiden käytön ennaltaehkäisyn
puolesta:

”Päihteiden käytön ehkäisyä on mikä tahansa toi-
minta, joka saa lapset ja nuoret kiinnostumaan
kykyjensä ja taitojensa kehittamisestä... Lapselle
selvä elämä -kampanjan tavoitteina ovat ihmissuh-
detaitojen kehittäminen, ilon ja mielekkään teke-
misen löytäminen elämään, tiedon antaminen sel-
vän elämän eduista ja päihteiden haitoista sekä
valmiuksien lisääminen kieltäytyä tupakasta ja
päihteistä.”¹⁵

¹⁴Nuorten huumeekokeilut ovat kaksinkertaistuneet
kymmenessä vuodessa. Pää sekaisin aineella
millä hyvänsä. Kotiliesi 1/96, 18–20.

¹⁵Ei huumeille. Ilman ekaa kertaa ei tule toista-
kaan. Lapsemme 2/96, 32–33.

”Asenne” on varsin yleinen apukäsitemu-
sausaineiden käyttöä selitettäessä. Esimer-
kiksi tämän kirjoituksen alussa lainatussa
Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa pelä-
ttiin huumeet tuomitsevien asenteiden pehme-
nemistä. Tyypillinen selitysmalli näkyy Hel-
singin Sanomissa olleessa keskusrikospoliisin
tutkintaosaston johtajan Antti Turkaman
haastattelussa:

”Turkaman mielestä huumeongelman pahenemi-
seen on vaikuttanut paljon asenteiden lievenemi-
nen.

– Tähän taas on vaikuttanut aiempaa härskimpi
tiedottaminen huumeiden vaarattomuudesta.”¹⁶

Toki tiedotusvälineissä esitetyt huumeita kos-
kevat näkemykset vaikuttavat nuoriin, mutta
mekanismi on monimutkaisempi kuin Turka-
ma olettaa. Esimerkiksi Jaana Lähteenmaa
(1995) näkee huumeiden käytön lisääntymisen
taustalla laajempia kulttuurisia muutok-
sia, kuten sen, että aikuisauktoriteettien ase-
man mureneminen on lisännyt nuorten uskal-
lusta kokeilla huumeita. Lisäksi nuorten post-
moderni visiottomuus ja kapinan kääntymisen
sisäänpäin elämysten etsinnäksi ovat
saattaneet omalta osaltaan lisätä huumeiden
käyttöä.

Käytettäessä asennetta selittävänä tekijänä
törmätään myös vanhaan sosiaalipsykologi-
seen ongelmakysymykseen: affektiivisen
asenteen pohjalta ei voida ennustaa käyttäy-
tymistä. Huumeiden kohdalla tämä ennusta-
misen vaikeus liittyy mm. siihen, että kieltei-
nen asenne kohdistuu usein johonkin mysti-
seen aineeseen, abstraktiin ”huume”-katego-
riaan, syvälle vajonneeseen narkomaanipo-
rukkaan tai suonensisäiseen käyttöön. Ne pil-
lerit tai se ”sätkä”, jonka ystävä mahdollisesti
jossakin tilanteessa tarjoaa, ovat paljon arki-
päiväisempää kuin kielteisen asenteen koh-

¹⁶Keskusrikospoliisin Antti Turkama paheksuu
huumehaittojen vähättelyä. Suomen huumepoli-
tiikka epäonnistunut. Helsingin Sanomat 15.1.96.

teena oleva huume. Tilannetekijät ovatkin päihteiden kokeilun kohdalla monesti keskeisempiä kuin asenteet (Hoikkala 1987).

Toki joissakin empiirisissä tutkimuksissa on havaittu yhteys nuorten huumeiden käytön ja kannabiksen käytön hyväksymisen välillä (Ahlström & al. 1996b). Tämä yhteyden olemassaolo ei kuitenkaan tarkoita, että myönteinen asenne olisi huumeiden käytön syy. Päinvastoin on syytä olettaa, että huumeita käyttävillä nuorilla on tarve etsiä oikeutusta käyttäytymiselleen, ja siten salliva asenne on ainakin osittain huumeiden käytöstä seuraavaa eikä päinvastoin. Joiltakin osin sekä myönteinen asenne että käyttö saattavat tietysti kulkea käsi kädessä ja olla siis molemmat seurausta jostakin aiemmasta kehityskulusta, esimerkiksi yleisestä syrjäytymiskehityksestä. Tämä asenteen ja käyttäytymisen monimutkainen suhde selittäneekin sen, ettei kaikissa tutkimusasetelmissä ole tullut esiin selkeää yhteyttä huumeisiin kohdistuvan asenteen ja huumeiden käytön välillä (esim. Rantanen 1996a; Rantanen 1996b).

Myös lehtikirjoituksissa oli mainintoja siitä, ettei kielteinen asenne välttämättä estä huumeongelmaan ajautumista. Esimerkiksi Seura-lehdessä olleessa huumeita käyttävän Ninan tapauksessa nuoruuden kielteinen asenne muuttui kaveripiiriin arvostusten myötä huumeiden käytöksi. Nimimerkki ”Pilviäiti ja hymyilevät vauvat” puolestaan menee vielä pidemmälle väittäessään, että huumeet tuomitseva asenne saattaa jopa lisätä ongelma-käyttöä:

”Jos nuori tuomitaan kannabiskokeilunsa vuoksi narkomaaniksi, koviin aineisiin siirtyminen on helppoa. Hänethän on leimattu ja leiman mukanaan tuoma ahdistus mahdollisesti ajaa hänet todelliseksi narkomaaniksi.”¹⁷

KAVERIT JA KAVERIPIIRI

Lehdistä löytyi joitakin kuvauksia siitä, että kaveripiiri ja sen arvot ovat johtaneet huumeiden käyttöön. Esimerkiksi huumeiden käyttä-

jä Nina kertoi, että amfetamiinin käyttö oli helsinkiläisissä rock-piireissä ”hieno juttu”, ja niinpä myös hän alkoi käyttää sitä. Myöhempi käyttö puolestaan jaksottui pitkälti seurustelusuhdeiden mukaan:

”Henry oli nuuskannut jo 14-vuotiaasta, mutta itse asiassa hän piti minun huumeenkäyttöni jonkinlaisessa kurissa. Kun erosimme, löysin itseni yhä useammin after hours -baareista ja kokaluolista vetämässä aivojani pihalle... Mutta Nina tapasi uuden miehen, rakastui ja muutti tämän luokse. Myötäjaisiksi tuli huumeista tuhoisin, heroini.”¹⁸

Itse asiassa on mielenkiintoista, että käyttäjien kertomuksissa seurustelusuhdeiden merkitys nähtiin varsin realistisesti: Huumeiden käyttöä ei selitetty seurustelulla tai sen päätymisellä, mutta asioiden välistä yhteyttäkään ei kielletty. Myös selitysten suunta oli monista muista lehdissä esiintyvistä jäsenystavoista poiketen kaksisuuntainen: seurustelu tai sen loppuminen vaikuttaa käyttöön ja toisaalta käyttö vaikuttaa seurustelusuhdeiden alkamiseen ja loppumiseen.

Irti huumeista ry:n toiminnanjohtaja Saimi Mustalampi puolestaan kuvasi Kodin Kuva-lehdessä huumeiden käyttöön liittyviä ryhmäprosesseja:

”Kavereiden kanssa on hauskaa, läträtään keski-kaljan kanssa. Joku saa Alkosta väkeviä, ja lisänä on lääkkeet rautatableteista ja yskänlääkkeistä sydänlääkkeisiin. Kun kannabissätkä pistetään kiertämään, on henkosista vaikea kieltäytyä. Harva lähtee yksin kokeilemaan huumeita. Riippuvuus ei tule NAKS, kerralla, ensin kiinnittyä porukkaan. Huumeriippuvuus alkaa sosiaalisesta riippuvuudesta.

– Pilven poltto on yhteinen salaisuus, joka tuo elämään jännitystä. Pikkuhiljaa sosiaalisesta tavasta kehittyy henkinen riippuvuus, sitten fyysinen.”¹⁹

¹⁷Addiktioiden takana mielenterveysongelmia. Mielpide-palsta. Nimimerkki ”Pilviäiti ja hymyilevät vauvat”. Helsingin Sanomat 27.8.96.

¹⁸Huumeidenkäyttäjä Ninan järkyttävä tarina. Viisumi takaisin elämään. Seura 38/96, 36–40.

¹⁹Vaaralliset ja vaarallisemmat huumeet. Kodin Kuva-lehti 17/96, 18–23, 150.

Vaikka tämän kuvauksen tarkastelutaso oli selkeästi sosiaalinen, siinä ei pohdittu niitä psyykkisiä ja sosiaalisia ehtoja, jotka mahdollistavat kehityksen jatkumisen fyysisen huumeriippuvuuden tasolle. Erityisesti unohdettiin, että alkoholin käytöstä ja runsaasta humalajuomisesta poiketen huumeiden käyttö ei liity sosiaalisuuteen ja kaveripiirikeskeiseen elämäntyyliin (Ahlström & al. 1996b; Rantanen 1996a). Tässä kuvauksessa näkyi myös sellaista kehitysprosessien esittämistä automaattisena kulkeutumisena erilaisten porttien kautta, mistä mm. O. Kontula ja K. Koskela (1992) moittivat suomalaista julkista huume keskustelua.

Sitä vastoin huumeiden käyttäjien kuvauksissa ”huumejengeistä” käyttäjien elämäntyylin ”epäsosiaalisuus” tuli selvästi esiin:

”Kaikki kusettaa koko ajan. Ville muistaa, kuinka yksinäistä elämä oli, vaikka porukka pörräsi ympärillä.”²⁰

”Jengi on hänen mielestään ryhmä, jossa jutut tehdään yhdessä ja sen takia narkkareilla ei ole jengä, koska jokainen tuijottaa vain omaan napaansa. Siellä ihminen on todella yksin.”²¹

HUUMEIDEN KÄYTTÖ OSANA SYRJÄYTYMISTÄ

Huumeiden käytön ja syrjäytymisen väliseen yhteyteen viitattiin useissa lehtikirjoituksissa:

”Terttu Huttu-Juntunen muistutti YK:n huumeiden vastaisena päivänä, että rangaistuksen käyttäminen ensisijaisena ehkäisevän työn keinona voi johtaa huumeiden käyttäjät syrjäytymiskehitykseen.”²²

”Työryhmän mielestä huumeongelmaa voidaan kitkeä Helsingistä ehkäisevällä toiminnalla, tarjo-

²⁰Kolme vuotta ilman. Helsingin Sanomat, NYT-lehti 33/96, 46.

²¹Ajattelin, etten minä ainakaan jää koukkuun. Huumekuoleman rajalta elämään. Seura 24/96, 58–60.

²²Huumeiden kokeilukin on estettävä. Mielipide-palsta. Ritva Santavuori, entinen huumesyyttäjä, Espoo. Helsingin Sanomat 3.7.96.

amalla pähteiden käytölle vaihtoehtoja ja estämällä kaupunkilaisten syrjäytyminen.”²³

Molemmista näistä sitaateista tuli esiin yksi keskustelulle tyypillinen piirre: syrjäytymisen mainittiin ohimennen, mutta ei syvällisesti pohdittu, mitä syrjäytyminen on ja miten se etenee. Näissä kahdessa kohdassa huumeiden käytön ja syrjäytymisen välinen suhde nähtiin erisuuntaisesti: Ensimmäisessä tapauksessa huumeiden käytön katsottiin eräiden ehtojen vallitessa johtavan syrjäytymiseen ja toisessa tapauksessa syrjäytymiskehitykseen puuttuminen nähtiin keinoksi vaikuttaa huumeiden käyttöön. Vain harvoista kirjoituksista tulikin esiin systeeminen näkemys, ts. syrjäytymisen ja huumeiden käytön välisen suhteen mieltäminen kehäksi, jossa toinen vahvistaa toista. Ei myöskään kiinnitetty huomiota siihen, että yhteiskunnalliset organisaatiot (koulu, sosiaalitoimi, tuomioistuimet jne.) saattavat kontrollitoimillaan pahentaa tätä kehämäistä kierrettä, mihin esimerkiksi M. Heinonen (1989) viittaa.

Myös monissa sellaisissa kohdissa, joissa ei suoranaisesti puhuttu syrjäytymisestä, huono-osaisuudesta tms., viitattiin kuitenkin huumeiden käytön ja erilaisten sosiaalisten ongelmien yhteyteen. Huumeiden käyttäjistä kertovissa ”selviytymistarinoissa” todettiin ohimennen, että huumeiden käytön myötä koulu jäi kesken (vrt. Salmi 1986; Heinonen 1989; Turpeinen 1995; Rantanen 1996a). Työssäkäynti puolestaan koettiin jonkinlaiseksi osoitukseksi siitä, ettei olla vielä ”aivan syvällä”. Monissa kirjoituksissa puhuttiin myös vankien runsaasta huumeiden käytöstä.

Toisaalta kuitenkin korostettiin, että huumerikoksista tuomitut ovat muita vankeja parempiosaisia:

”Kaksi viidesosaa huumerikollisista oli asunut vapaana ollessaan omassa asunnossaan, ja heistä pieni osa oli asunut jossain laitoksessa muihin rikoksentekijöihin verrattuna... Huumerikolliset

²³Helsinki aikoo pitää kiinni tiukasta huume politiikasta. Helsingin Sanomat 2.10.96.

ovat myös keskimäärin koulutetumpia kuin muut vangit... Huumerikollisista löytyy vankien joukosta selvästi vähiten niitä, jotka ovat jättäneet koulunkäynnin kesken."²⁴

Vastaavasti monesti korostettiin, että huumeita käytetään kaikissa yhteiskuntaluokissa. Toki tällainen korostus on myös tutkimustietojen valossa ymmärrettävä, sillä esimerkiksi Hakkarainen (1992) on havainnut huumeekuvioiden pirstoutuneen hyvin erilaisiksi käyttäjäryhmiksi. Kontula ja Koskela (1992) puolestaan toteavat, että kannabiksen käyttö on Suomessa ollut tyypillistä nimenomaan keski- luokkaisesta taustasta lähteville nuorille ja lähinnä vain poikien imppaus ja tyttöjen pillerikokeilut ovat liittyneet sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Toisaalta tilanne on tältä osin muuttumassa, sillä Turpeisen (1995) tulosten mukaan 1990-luvun uusien käyttäjien lähtökohdat ovat 1970-luvun käyttäjistä poiketen henkisesti ja taloudellisesti turvattomia.

LOPUKSI

TARJONTA JOHTAA RIIPPUVUUDEN KAUPPA ONGELMAKÄYTTÖÖN

Vaikka aineistossa esiintyi jonkin verran psykologisen ja sosiaalisen tason selityksiä, tyypillisimpiä varsinkin Helsingin Sanomissa olivat kuitenkin erilaiset rakenteelliset ja tarjontaan liittyvät selitykset. Tarjonnan lisääntymistä puolestaan selitettiin mm. rajojen avautumisella ja poliisin katuvalvonnan vähenemisellä. Yhtenä syynä tarjonnan lisääntymiseen nähtiin myös hoitojärjestelmän heikkous, ts. se, että pitkään huumeita käyttäneet ovat jääneet kadulle myymään aineita.

Näihin selityksiin liittyi usein myös riippuvuuden korostaminen: tarjonta luo kokeilua ja kokeilu muuttuu riippuvuuden kautta vähitellen ongelmakäytöksi. Kokeilun ja ongelmakäytön välinen suhde nähtiin usein myös var-

sin suoraviivaisesti eikä aina edes tehty kokeiluerottelua:

"Huumeiden uhreiksi ajautuvat tuoreiden tilastojen mukaan yhä nuoremmat. Helsingin kouluissa tehtyjen kyselyjen mukaan 17–18-vuotiaista koululaisista jo yli kolmannes on kokeillut huumeita."²⁵

Tämä suoraviivainen suhde tuli selkeästi esiin myös ns. porttiteorian sekä kasaantumisteorian erilaisissa tulkinnoissa, joissa tuotteen levää käyttäytymistä selitettiin tilastollisiin tutkimustuloksiin vedoten aiemmalla käyttäytymisellä. Huumeiden ongelmakäyttöä selitettiin kokeilulla ja huumeiden kokeilua selitettiin mm. tupakoinnilla:

"Tupakoinnin, alkoholin käytön ja huumeekokeilujen välillä on selvä yhteys: kokeilut kasautuvat päivittäin tupakoiville ja usein juoville. Siksi päihteidenkäytön ehkäisyssä on tärkeää pyrkiä ehkäisemään ja vähentämään myös tupakointia."²⁶

Tällaisissa selitysmalleissa unohdetaan helposti mm. tupakoinnin tai alkoholin käytön, toisaalta huumeiden käytön erilaiset merkitykset (Rantanen 1996a), hallitun huumeiden käytön mahdollisuus (Zinberg 1984), eri huumeiden keskinäiset erot sekä huumeiden käyttöön liittyvät kulttuuriset koodit (Hakkarainen 1987).

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tehty analyysi osoittaa, että lehtien huumeiden kirjoittelussa unohdettiin usein sosiaalinen ja psykologinen näkökulma. Tämä näkyi kirjoitustusten tietolähteiden valinnassa, kirjoitusten yleisissä näkökulmissa sekä siinä, miten huumeiden käyttöä selitettiin. Lisäksi käytetyn sosiaalisen ja psykologisen tason selitykset olivat usein varsin yksinkertaistavia tai jopa virheellisiä. Tyypillistä kirjoituksille oli myös suoraviivaisten kausaalisuhteiden käyttö ja

²⁴Huumerikoksista tuomitut ovat parempiosaisia kuin muut vangit. Helsingin Sanomat 23.8.96.

²⁵Kovat aineet lisääntyvät. Seura 38/96, 39.

²⁶Ei huumeille. Ilman ekaa kertaa ei tule toistakaan. Lapsemme 2/96, 32–33.

sennyksissä: huumeasenteen muuttuminen sallivammaksi johtaa huumeiden käytön lisääntymiseen jne. Kehämäisiä kaksisuuntaisia vaikutussuhteita esiintyi vain harvoin varsinkin virallisten tahojen edustajien puheessa. Kausaaliselitysten vallitsevuus saattaa liittyä näkökulman ulkokohtaisuuteen: Poliisit ja terveydenhuollon työntekijät eivät välttämättä pyrikään ymmärtämään huumeiden käyttöä, vaan heidän kannaltaan keskeisempää lienee huumeiden käyttöön ja sen seurauksiin vaikuttaminen.

Jos huumeikirjoitukset ymmärretään todellisuuden kuvauksen sijasta vaikuttamisyrityksiksi, sosiaalisen ja psykologisen näkökulman puuttuminen ja pinnallisuus tulee helpommin ymmärrettäväksi. Ensinnäkin kirjoituksissa näkyi selvästi pyrkimys olla syyllistämättä vanhempia. Huumeiden käytön syy on turvallisempaa nähdä itse aineessa ja sen aiheuttamassa riippuvuudessa sekä huumerikollisten ylläpitämässä tarjonnassa kuin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tai psykologisissä traumaissa. Syyllistämisen välttäminen näkyi selkeästi tavassa, jolla perheen ihmissuhteiden ja kasvavan nuoren huumeiden käytön yhteyttä kuvattiin: Ongelmakäyttöä ei selitetty ihmissuhteilla, mutta käytön ehkäisyssä korostettiin ihmissuhteita.

Toiseksi kirjoituksista kuvastui mystinen pelko ja halu herätellä ihmisiä huomaamaan uhkaava vaara. Tätä tarkoitusta palveli erityisesti huumeiden käytön sattumanvaraisuuden korostaminen tyyliin ”sinunkin lapsesi voi kokeilla huumeita”. Samaan ”herätelyyn” liittyi nuorten huumeiden käytön arkipäiväisyyden korostaminen. Myös huumeiden käyttäjien käyttö asiantuntijoina palvelee samaa päämäärää.

Ennen kaikkea käyttäytymistieteellisten selitysten vähäisyys ja pinnallisuus palvelee kuitenkin tiukkaa huume politiikkaa: Jos narkomaanit mielletäisiin olosuhteiden tai hyväksikäytön uhreiksi, kontrollikeskeinen huume tiedottaminen asettuisi kyseenalaiseen valoon. Myös vanhempien syyllistämisen vaarantaisi konsensuksen.

Ajatukset siitä, että suomalaisten lehtien huumeikirjoittelu pyrki havahduttamaan ihmisiä huomaamaan huumeongelman (joko todellinen tai liioiteltu) paheneminen ja palvelisi joitakin yhteiskuntapoliittisia käytäntöjä, eivät ole mitenkään uusia. Esimerkiksi Hakkarainen (1992) on suomalaista lehtikirjoittelua koskevassa analyysissään kuvannut sitä, miten lehdet ovat pyrkineet 1980-luvun alusta alkaen mm. poliisiin ja vanhempainyhdistysten myötävaikutuksella konstruoimaan ”uutta huumeaaltoa”. N. Christie ja K. Bruun (1986) puolestaan ovat laajemmin analysoineet sitä, miten huumeongelman konstruointi palvelee joitakin yhteiskunnallisia päämääriä.

Näistä yhtäläisyyksistä huolimatta tiedottaminen eroaa kuitenkin siitä, mitä se oli esimerkiksi Kontulan (1987) mukaan 1980-luvulla. Vaikka huume keskustelua käydään edelleen myös iltapäivälehtien otsikoissa ja yksittäistapausten pohjalta, keskustelua käydään myös monissa muissa lehdissä. Lisäksi yleisillä katsauksilla, sisällöllisillä argumenteilla, tilastollisten tulosten esittelyillä sekä tutkijoiden puheenvuoroilla on oma sijansa tässä keskustelussa, mihin myös Hakkarainen (1992) on viitannut. Nykyiselle huume keskustelulle ei myöskään ole ominaista sellainen liioittelu, josta keskustelua on usein syytetty. Toki joissakin yksittäisissä kirjoituksissa syyllistettiin liioitteluun, mutta aineistossa oli esimerkkejä myös päinvastaisesta. Esimerkiksi Kotilieden numerossa 1/96 todettiin suurin kirjaimin, että ”Nuorten huume kokeilut ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa”, vaikka mm. Helsingissä nuorten huume kokeilut jopa nelinkertaistuvat vuosina 1986–1995 (Rimpelä & al. 1996). Ehkä se, että poliisin tilastot (Turkama 1995) ja nuoria koskevat tutkimustiedot (Ahlström & al. 1996a; Rimpelä & al. 1996) osoittavat yksiselitteisesti huumeiden käytön viime vuosina jyrkästi lisääntyneen, on johtanut aiempaa asiallisempaan tiedottamiseen: ihmisiä on mahdollista hätkähdyttää tukeutumalla

vankkaan faktatietoon.

Myös huumekirjoitusten tietolähteitä koskeva analyysi kertoo jonkinlaisesta muutoksesta tiedottamisessa: Vaikka kontrollinäkökulma on edelleen kirjoituksissa vallitseva ja huume keskustelu on yhä voittopuolisesti viiranomaiskeskustelua, ”uutta huumeaaltoa” voimakkaimmin konstruoineiden tahojen, po-

liisiin ja vanhempainyhdistysten, suhteellinen merkitys tietolähteinä on selvästi pienentynyt. Samalla nykyisten ja entisten käyttäjien ääni on tullut kuuluviin perhe- ja naistenlehtien ohella myös Helsingin Sanomissa ja huume keskusteluun ovat satunnaisesti osallistuneet myös varsin erilaiset tahot.

KIRJALLISUUS

Ahlström, S. & Haavisto, K. & Metso, L. & Tuovinen, E. L.: Päihteiden käyttö ja saatavuus 15-vuotiaiden keskuudessa. Alkoholipolitiikka 61 (1996): 1, 18–29. 1996a

Ahlström, S. & Metso, L. & Haavisto, K. & Tuovinen, E. L.: Nuorten päihteidenkäyttäjien muotokuvia. Päihdenuoretto yhtenäinen ryhmä? Alkoholipolitiikka 61 (1996): 6, 431–445. 1996b

Christie, N. & Bruun, K.: Hyvä vihollinen. Huumausaine-politiikka Pohjolassa. Espoo: Weilin + Göös, 1986

Hakkarainen, P.: ”Ihmeolo” – nuorten huume kokeilut oppimisprosessina. Nuorisotutkimus 5 (1987): 4, 32–36

Hakkarainen, P.: Suomalainen huume kysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42. Helsinki 1992

Hakkarainen, P. & Kuussaari, K.: Erikoistunut huumehoito: Ongelman määrittely ja erilaiset hoitovaihtoehdot. Alkoholipolitiikka 61 (1996): 2, 139–150

Heinonen, M.: Käyttäjä kohtaa kontrollin: hoito ja kontrolli huumenuorten kokemina. Sosiaalihalituksen julkaisuja 7/1989. Helsinki 1989

Hoikkala, T.: Päihdeopetusmallit. Nuorisotutkimus 5 (1987): 4, 14–31

Kalliopuska, M.: Nuorten itsetunnon ja empatian yhteydestä terveyskäyttäytymiseen. Nuorisotutkimus 4 (1986): 4, 23–28

Kandel, D. B.: Drug and drinking behavior among youth. Annual Review of Sociology 6 (1980), 235–285

Kivipelto, M.: Tie huumeisiin. Alkoholipolitiikka 62 (1997): 2, 155–157

Kontula, O.: Suomalainen huume tilanne ja huume kontrolli 1960-luvulta 1980-luvulle. Alkoholipolitiikka 52 (1987): 2, 68–77

Kontula, O. & Koskela, K.: Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Suomi ja Eurooppa vertailussa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/1992. Helsinki 1992

Lähteenmaa, J.: Postmodernit virtaukset ja helsinkiläinen nuorisokulttuuri. Ilmiöitä ja tulkintoja. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995:4. Helsinki 1995

Nyqvist, L.: Nuorisohuollon synkkä yleiskuva. Sosiaaliturva 83 (1995): 16, 17–19

Pulkkinen, L.: Nuoret ja kotikasvatus. Keuruu: Otava, 1984

Raivio, K.: On helppoa tehdä mekanistista huume valitusta. Alkoholipolitiikka 52 (1987): 2, 78–81

Rantanen, T.: Nuoret, päihteet ja nuorten maailma. Tutkimus Hakunilan palvelualueen yläasteiden oppilaiden suhteesta päihteisiin. Vantaan kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi, Hakunilan sosiaali- ja terveyskeskus, C 18: 95. Vantaa 1995

Rantanen, T.: Alkoholit, tupakka, huumeet ja nuorten elämäntyyli. Alkoholipolitiikka 61 (1996): 6, 446–454. 1996a

Rantanen, T.: Huumeet kapinan välineenä. Nuorisotutkimus 14 (1996): 5, 19–27. 1996b

Rimpelä, M. & Luopa, P. & Siivola, M.: Koulu-terveys 1995 -tutkimus: Humalaa ja huumeita Helsingissä. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Päihdeasiaintoimisto, 1996

Salmi, A.: Päihdenuoren muotokuva. Nuorisotutkimus 4 (1986): 4, 31–33

Turkama, A.: Huumausainetilanne Suomessa. Nuorisopolitiisutiset 95, 4–5, 1995

Turpeinen, P.: Nuorten huumeiden käyttö Suomessa. Suomen Lääkärilehti 50 (1995): 11, 1299–1302

Zinberg, N. E.: Drug, set, and setting. The basis of controlled intoxicant use. New Haven and London: Yale University Press, 1984.

ENGLISH SUMMARY

Teemu Rantanen: *Drugs in the print press. Whatever happened to the social and psychological perspective? (Lehtien huumekirjoittelu. Mihin on unohtunut sosiaalinen ja psykologinen näkökulma?)*

The article looks at the coverage in the Finnish print press of drugs issues. Specifically, it addresses the question of whether present-day journalism in Finland has forgotten about the links that connect drug use with various social and psychological phenomena. The material was collected from Finland's biggest daily Helsingin Sanomat, four family and women's magazines and four volumes (1996) of special-interest magazines.

The quantitative analysis shows that the two most important sources of information in drugs reporting are the police and health care staff. Two main perspectives can be identified in the coverage: the control perspective and the health per-

spective. There has, however, been some movement towards a more open debate: the voice of users has become stronger and a much wider range of people representing different interests have become involved in the debate. Neither social welfare workers nor psychologists have been used very often as sources, nor has a social or a psychological perspective been applied very frequently.

The qualitative analysis demonstrates that the explanations offered at the psychological and social level were often rather superficial or even plain wrong. Drug use was often explained on the basis of a straightforward causal argumentation. Journalists were also careful not to put the blame for drug use on parents. An important concern was to make people realize that the drug problem was getting worse. However, above all else the coverage of the drug issue in the Finnish print press was motivated by an advocacy of a strict drug policy.

KEY WORDS:

Drug issues, print press, content analysis